

Najzad je Adamček, na temelju svojih rasprava i s dobrim poznavanjem literature, napisao i cjelovit prikaz »*Seljačke bune 1573*« (1968, str. 202). Pri tom se mogao izdašno poslužiti ilustrativnom opremom prethodnog izdanja.

Knjiga nije zasnovana kao neko popularno izdanje nego je prava znanstvena monografija, snabdjevena dosta opsežnim znanstvenim aparatom (sa 446 bilježaka) i mnogim novim podacima iz najnovije neobjavljene arhivske građe. Osim toga, Adamček je u toj knjizi više nego dotada uklopio rezultate svojih istraživanja ekonomskog i društvenog razvoja na susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu u širi okvir toga razvoja u Hrvatskoj i u susjednim slovenskim zemljama. Na taj način postaje ova knjiga vrijedan prilog povijesti hrvatskog agrara uopće.

Unatoč mnogim novim rezultatima u pojedinostima i u osnovnim razvojnim linijama, ova sinteza — kao svaki pokušaj te vrste — otvara različite daljnje probleme i upozorava na nedovoljno uočene praznine i nedostatke u dosadašnjim istraživanjima. Tako ona postaje poticaj za nastavljjanje toga rada, utoliko više što Adamček i sam svoje zaključke ponekad izriče suzdržljivo i sa stanovitim ogradaama. U ponovnom pokušaju sinteze trebalo bi i historiografski uvod učiniti opširnijim i dopuniti ga, pored analize pojedinih radova, njihovim temeljitijim ocjenama.

Josip Adamček je ovim djelom pokazao da osim sklonosti za istraživački rad ima razvijen smisao i za rekonstruiranje historijskog razvoja i uočavanje teoretskih problema u njemu, a i njegov jezični izražaj ima dosta jako individualno obilježje, s razvijenim osjećanjem za jezičnu pravilnost.

Jaroslav Šidak

E. S. MAKOVA, K VOPROSU O SOSTOJANII REMESLOV V ZAGREBE V XVI VEKE, Vestnik moskovskoga universiteta 5, Moskva 1964, 69—81.

Ovaj prilog E. S. Makove nastao je na osnovu istraživanja izloženih u okviru njene disertacije: »Socijalno-privredni odnosi u Zagrebu u XVI stoljeću«. U drugoj glavi disertacije M. raspravlja o zanatstvu u Zagrebu u XVI st., a to mi je poznato iz autoreferata u kojem je ukratko rezimirala rezultate svoga rada.¹ Međutim, o problemima koji se odnose na zanatstvo u Gradecu u XVI st. M. opširnije raspravlja i u prilogu navedenom u naslovu.

S pravom M. smatra da se u Gradecu² prvi pojavio ceh postolara (70), jer su oni bili najstariji i vjerojatno najjači obrtnici u varoši. Već 1453. ustali su na obranu svojih cehovskih sloboda i potužili se na općinu kraljevskom taverniku Ulriku, sinu Ivana iz Kaniže. Iz Ulrikova pisma saznajemo o njihovoj žalbi i o njegovu nedavnom boravku u Gradecu kada su odredbe i ustanove potvrđene nekim zanatima koji rade u varoši. Međutim, općina nije poštivala dobivene povlastice, pa su postolari bili takvim postupkom oštećeni.³ God 1466. kralj Matijaš je potvrdio statut ceha postolara. M. smatra da su se njihovu cehu pridružili sedlari, remenari i krojači.⁴ No iste godine kao i postolarima kralj je potvrdio i statut ceha krznara, uzdara i remenara, a kada je 1480. ponovo potvrdio statut, tom su prilikom među nabrojenim zanatima spomenuti i sedlari.⁵ Statut postolara iz 1466. odgovara po svojim odredbama potpuno

¹ E. S. Makova, Socijalno ekonomičeskie otnošenija v Zagrebe v XVI veke. Avtoreferat dissertacii na sviskanje učenoj stepeni kandidata istoričeskikh nauk, Moskva 1966, 1—15. Nije mi poznato da li je ta disertacija štampana.

² Raspravljajući o zanatima u XVI st. u Zagrebu M. se ograničava samo na zagrebački Gradec.

³ I. K. Tkalčić, Manumenta historica Zagabriae (dalje MHZ) II, 231, 232.

⁴ MHZ II, 307—308.

⁵ MHZ II, 402—404. U jednoj ispravi iz 1591. vidi se da su i štitari pristupili njihovu cehu.

statutu krznara, uzdara i remenara iz iste godine, samo što je kod krznara i ostalih novi član morao prilikom primanja za majstora, osim obaveznog ručka, platiti cehu 2 zlatna fl. i 4 libre voska,⁶ a majstor postolar u istoj prilici 3 zlatna fl.⁷ i ručak. Prilikom kasnijih potvrđivanja cehovskih statuta ili kod podjeljivanja privilegija novim cehovima uvijek se u povelji nabrajaju zanati na koje se dobivene povlastice odnose.⁸ Tako je statut postolarskog ceha iz 1463. Ludovik II potvrdio 23. IX 1523,⁹ zatim Ferdinand I 20. V 1561.¹⁰ i Rudolf II 15. XII 1579,¹¹ i u svim su tim ispravama njihove stare privilegije ponovo potvrđene.

M. opširno analizira novi statut ostrugara, bravara, kovača i cestara iz 1521, koji je zapravo preuzeti statut ceha ostrugara i bravara iz Križevaca (70, 71). Na molbu majstora ostrugara, bravara, kovača i onih koji su izrađivali mačeve, sudac Stjepan sin Mihajlov, prisežnici i čitava općina varoši Gradeca u cjelini su potvrdili spomenuti križevački statut.¹² Dvadesetitri odredbe toga statuta M. je razvrstala u 7 grupa. Uspoređujući njegove odredbe s onima iz 1466. s pravom konstatira da u statutu iz 1466. ne nalazimo odredbe o kalfama i šegrtima, a da su im u statutu iz 1521. posvećeni članci VI—VIII, XIV, XVII—XXI,¹³ XXIII (70). Za razliku od statuta iz 1466. u kojem je primanje među majstore utvrđeno plaćanjem novčanog iznosa i ugošćavanjem ostalih majstora, u statutu iz 1521. postavljeni su novi, mnogo stroži uvjeti, koji su uvelike otežali da kalfa postane majstor. Prema tim odredbama morao je pomoćnik koje je želio postati majstor dokazati vjerodostojnim dokumentom da je sin poštenih roditelja, da je nekoliko godina radio kod svog majstora, i povrh toga platiti pristojbe i ugostiti majstore.¹⁴ U slučajevima kada je kalfa oženio udovicu majstora ili je majstorov sin koji je izučio zanat oženio majstorovu kćerku važile su

⁶ MHZ II, 307.

⁷ MHZ II, 309. Novčane obaveze članova ceha prema statutu iz 1521. mnogo su veće. U cehovsku ladicu pritičeu različite globe u slučajevima kada se majstori ne pridržavaju odredaba ceha (čl. 4, 5, 6, 10). Prilikom cehovskih sastanaka majstori plaćaju po 4 den., a prilikom pogreba svojih drugova po jedan solid (ugarski den.). Iako je dio tog novca bio upotrijebljen za cehovski oltar i za vosak, ipak je veći dio ostao u cehovskoj blagajni (MHZ III, 209—217). Nadalje, iz izvora je poznato da su cehovi kožara, remenara, postolara, mesara i zlatara posjedovali zemlju (MHZ X, 132, 165, 189; XIV, 422; XV, 36, 37, 254). Cehovi su kupovali poljoprivredne površine (MHZ XII, 420), a u zemlju su ulagali i znatne svote novca. Npr., 1560. ceh postolara platio je 40 fl. M. Gerelji za njegovu zemlju (MHZ XII, 401). I obrtnici su u svojim oporukama ostavljali cehovima oranice i livade, katkad uz uvjet da dio vrijednosti poklonjene zemlje bude isplaćen u novcu za određenu svrhu. Na pr., kovač M. Macan tražio je u oporuci da ceh zlatara na ime poklonjene zemlje isplati 6 fl. za njegov pogreb (MHZ XII, 277). Neki su cehovi davali zemlju u zakup svojim članovima uz obavezu plaćanja zemljarine (MHZ XIV, 421, 422). Oni su novac posuđivali svojim članovima ili samoj varoši (MHZ XIV, 152; XVI, 238).

⁸ MHZ III, 209—217.

⁹ MHZ XII, 453—454.

¹⁰ MHZ XII, 426—427. 28. I 1568. N. Tihodić, dekan ceha postolara, tuži se pred banom J. Draškovićem na općinu da ona svojim postupcima krši privilegije njihova ceha (MHZ XV, 47—50).

¹¹ MHZ XV, 219—220.

¹² MHZ III, 209—210.

¹³ Odredba br. 22 iz Statuta za kovače ne odnosi se na kalfe, kako Makova misli (70) nego br. 23.

¹⁴ Prema statutu iz 1521. položaj kalfe je bio potpuno nezaštićen. Kalfa se morao pokoravati svom majstoru i nije smio uvrijediti ni njega ni njegovu obitelj. Kalfa, koji bi došao na zao glas, nije više mogao dobiti posla u svojoj struci (čl. 14). Ako je pomoćnik želio postati majstor, morao je voditi računa o svom odnosu prema majstoru, jer je prema čl. 2 statuta bio dužan da dokaže »quod apud suum magistrum annos studii sui artificii omni cum obediencia et fidelitate adimplevisset« (MHZ III, 211—215).

neke olakšice (72). M. je, također, upozorila na brojne odredbe u Statutu koje su pomoćnike stavile u neravnopravni položaj prema majstorima (71), a dobro je istakla osnovni princip cehovskog zanatstva: monopolni položaj ceha na proizvodnju, koji je došao do izražaja u statutu iz 1466. i, još više, u onom iz g. 1521 (73).

Raspravljajući o zanatima na Gradecu M. ispravno uočava da nije bilo obrtnika pekara, nego su taj posao obavljale neke građanke, a među njima i žene uglednijih stanovnika.¹⁵ O njihovu broju govori i podatak iz regesta izdataka varoških novaca 1557. Naime, općina je za 13 fl. 16 d. kupila veće količine kruha od 9 hljebarica i otpremila ih vojsci u tabor kod Čazme. Taj je kruh dijelom prodan, a dijelom poklonjen P. Erdediju, grofu Zrinskom i ostalim velikašima.¹⁶

Među zanate koji su se obavljali u kućnoj radinosti M. je uvrstila i tkalce. Kao primjer navodi ženu nekog Sinkona, a napominje da se obrtnici tkalci rijetko spominju (76), što opravdano povezuje s konkurencijom uvoznih tkanina (8). Doduše, u dokumentima XVI st. susrećemo imena nekih tkalaca, ali o njihovoj cehovskoj organizaciji nema podataka. Tako se u popisima varoških vijećnika spominju Jakob tkalac 1531—33, Antonije tkalac za god. 1578, a Andrija tkalac od 1580—84.¹⁷ U razrezu takse iz 1553. navodi se samo jedan tkalac, koji je bio oporezovan s 25 d. poreza. Taj porezni propis pokazuje, uz ostalo, koji se zanati u to vrijeme obavljaju u Gradecu. Najbrojniji su bili postolari, zatim krojači i mesari, ali među zanatlijama nije spomenut ni jedan obrtnik građevinske struke.¹⁸ Porezni propis iz 1553. upućuje na zaključak da su osim postojećih cehova, za koje su statuti sačuvani, postojali na Gradecu i drugi cehovi, na pr. cehovi krojača, zlatara i mesara, a o njima ima vijesti i u drugim izvorima.¹⁹

Na osnovu varoških računa prihoda i rashoda te izdataka iz tridesetinskog novca M. raspravlja o zanatlijama građevinarima. Porijeklom stranci, pretežno Nijemci, oni su obavljali građevinske radove napose na održavanju varoških zidina i kula. Velik broj zanatlija te struke bio je zaposlen od 1557—59. na dogradnji fortifikacionog sistema na jugozapadu. M. iznosi osnovne podatke o kretanju plaća kamenara, njihovih pomoćnika i tesara, koji su u drugoj polovini XVI st. zarađivali u Gradecu od 10—12 den. na dan, pa i više. Nadalje, općina je sklopila posebne ugovore s majstorima ciglarima, u želji da u samoj varoši osigura dovoljnu količinu cigala i crijepova (77, 78), koje je u većim količinama trebalo dopremiti na gradilište prilikom izgradnje nove kule i novih vratiju. Za te opsežne radove općina je nabavljala građevni materijal i alat, angažirala velik broj obrtnika i radnika te organizirala sve pomoćne poslove (proizvodnju vapna, dopremu građevnog materijala na gradilište, sječu drva itd.). S nekim istaknutim majstorima sklopljeni su posebni ugovori. Tako je kamenar Toma Nijemac bio »prefectus lapicidarum«, magister Dominik Kranjec »prefectus et positor fundamenti fossati«, a majstor Martin »prefectus fossure«. Prilikom gradnje obrambenog opkopa »directores« ili »rectificatores fossati« rukovodili su pomoćnim radnicima, koji su drvenim batovima mrvili i ravnali zemlju u temelju opkopa ili onu izvezenu. I izgradnja novoga velikog mosta kod Mesničkih vratiju povjerena je iskusnom majstoru M. Mihelu, koji je bio »prefectus laboris

¹⁵ Kruh je pekla i žena uglednog građanina Martina štitara, koji je nekoliko godina u Gradecu obavljao dužnost prisežnika ili dekana (MHZ XIV, 164, 170, 177, 187, 196).

¹⁶ MHZ XIII, 36. Najveći iznos od 194 krucifera isplaćen je ženi Andrije Raaka, koja je prodala i »panes rusticos«, a najmanji u iznosu od 45 kruc. ženi postolara G. Suševića.

¹⁷ MHZ XIV, 54, 61, 245, 249, 251, 253, 254, 256; osim navedenih spominju se Magdalena tkalja i Nikola tkalac (MHZ XIV, 132, 71).

¹⁸ I. K a m p u š, Prilog poznavanju privrednog položaja zagrebačkog Gradeca u XVI st. na osnovu varoških računa prihoda i rashoda, Radovi FF Odsjeka za povijest 6, Zagreb 1968, 38, 39.

¹⁹ MHZ XV, 36, 37, 362.

novi pontis«. ²⁰ Organizacija njihova rada, podaci o plaćama različitih obrtnika, pomoćnika i radnika, koji su izneseni u spomenutoj raspravi, korisno će dopuniti ono što je o tom M. iznijela u svom prilogu.

Makova ističe da se u cehovima pojavila diferencijacija zbog trgovine nekih članova koji su se po svom imućstvenom položaju razlikovali od drugih. Kao primjer spominje krojača P. Župana i P. Šafranića, kovača I. Blažekovića, zlatara P. Krupića i druge. Ona, nadalje, tačno zaključuje da se krojač Šafranić više bavio trgovinom nego svojim zanatom, jer je on u razdoblju od 1550—57. uvezao robe u vrijednosti od 2000 fl. No, treba napomenuti da su cehovi zbog bavljenja trgovinom činili smetnje svojim članovima, kao što to pokazuje slučaj zlatara P. Krupića i I. Milovnića. ²¹ M. nadalje s pravom upozorava na karakterističnu pojavu da sinovi obogaćenih zanatlija ne nasljeđuju očev zanat, pa se na pr. Šafranićev sin u dokumentima javlja kao trgovac i gradski sudac (79, 80). Međutim, pojedini obrtnici ulažu svoj novac u zemlju ²² i vinograde ²³ pa, štaviše, svoje vino prodaju i općini. ²⁴ Neki od njih sami ili udruženi s ostalima uzimaju u zakup općinske prihode od knežije. ²⁵

Da zaključim. Vrijedan prilog E. S. Makove o zanatstvu u Zagrebu XVI st., koji je prethodio njenoj studiji o zagrebačkoj trgovini (usp. moju ocjenu u HZ XIX—XX, 1966—67, 572—575), znatno pridonosi potpunijem upoznavanju društvenih kretanja i socijalne strukture zagrebačkoga Gradeca u to doba.

Ivan Kampuš

DESANKA DINIĆ-KNEŽEVIĆ, TRGOVINA VINOM U DUBROVNIKU U XIV VEKU, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu IX/1966, 39—85.

Iako je gospodarski razvitak Dubrovnika u našoj historiografiji mnogo temeljitije istražen nego razvitak drugih dalmatinskih gradova, ipak su mnogi elementi dubrovačke ekonomike u srednjem vijeku ostali i dalje nedovoljno objašnjeni. Zbog toga monografija autorice, u kojoj iscrpno izlaže uvjete u kojima se dubrovačka trgovina vinom odvijala u XIV st., zaslužuje pažnju.

Njezin rad, koji se temelji ponajviše na neobjelodanjenjima iz Državnog arhiva u Dubrovniku, a samo dijelom na tiskanim izvorima, važan je ne samo za gospodarsku povijest Dubrovnika nego i za bolje poznavanje gospodarskog razvitka drugih dalmatinskih gradova, jer je izrađen na obilju sačuvanih podataka, u prvom redu prema dokumentima dubrovačke kancelarije, koji omogućavaju donošenje zaključaka o mnogim pitanjima proizvodnje i trgovine vinom, što za druge dalmatinske gradove nije moguće, bilo zbog toga što su notarski spisi za XIV st. fragmentarno sačuvani (Split, Šibenik) ili što ni do danas nisu temeljito proučeni (Trogir, Zadar). Ako dodam da su odluke dubrovačkih vijeća sačuvane i objelodanjene gotovo za čitavo XIV st., a da su odluke vijeća drugih dalmatinskih gradova doprle do nas tek u fragmentima (za Zadar, na primjer, nije sačuvano ništa!), postaje jasno u kakvoj prednosti je istraživač ekonomskog razvitka Dubrovnika pred istraživačem ekonomike u drugim dalmatinskim gradovima. Autorica je te prednosti potpuno iscrpila, rješavajući u svom radu mnoga pitanja oko trgovine vinom.

²⁰ I. K a m p u š, O utvrđivanju zagrebačkoga Gradeca 1557—59, u ovom svesku HZ.

²¹ 27. XI 1589. nadvojvoda Ernest piše općini da su se spomenuti zlatari potužili »quod eos in exercenda pro comodiore familiae suae sustentatione mercatura ceha ipsorum impedire nitetur« (MHZ XV, 362).

²² MHZ XII, 124, 125; MHZ XV, 192, 284.

²³ MHZ XII, 296, 297, 342; MHZ XV, 191.

²⁴ MHZ XIII, 352.

²⁵ Kampuš, Prilog poznavanju, bilj. 26, str. 10

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXI—XXII

1968—69

Redakcioni odbor

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB